

ULUSAL SEMPOZYUM

**GÜNÜMÜZDE YURT İÇİ
MEVLEVÎHÂNELERİNİN
DURUM VE KONUMLARI**

**9 - 10 Aralık 2013
KONYA**

BİLDİRİLER-SUNUMLAR

KONYA / 2017

HÂL-İ PÜR-MELÂLLERİYLE MANİSA MEVLEVİHANELERİNİN SER-GÜZEŞTİ

Mehmed Veysi DÖRTBUDAK*

TARİHÇE

Birinci Mevlevihâne

Manisa Mevlevihâne'si Yukarı Tabakhane Mahallesi, halk arasında Mevlana Mahallesi denilen mevkide, Spil Dağı'nın eteklerinde Milli Park içerisinde, kurulmuş büyük bir yapıdır. Varlığını Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesinden öğrendiğimiz Kitabesine göre; Saruhan Bey'in torunu İshak Çelebi tarafından Hicri 770, Miladi 1368-1369 yıllarında yaptırılmıştır. Mevlevihâne, arada epece bir mesafe olsa da, İshak Çelebi'nin 1366-1379 yıllarında yaptırdığı Ulu Cami Külliyesi'nin bir bölümü olarak kabul edilir. Yapı hakkındaki ilk bilgiler İshak Bey'in vakfiyesinde¹ yer almaktadır. Vakfiyenin kopyası Fatih zamanında tescil edilmiştir. Bu da bize Saruhanogulları'ndan birçok vakfı fesheden Fatih'in bu senedi tescil etmesi, vakfın sıhhatine delil teşkil eder. Vakfiyede yapıdan "imaret" olarak bahsedilir².

Mevlevihane'de bir şeyh, bir imam ve müezzin bulunacak, bir nâzır, bir kayyım, bir kâtip, Mesnevî okuyup takrir edebilen bir âlim mesnevîhân,

* Öğr. Gör., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi. MEDAR (Mevlânâ Düşüncesi Araştırmaları Derneği) Başkanı. veysidortbudak@gmail.com, medar.mevlana@gmail.com

¹ Feridun Emecen, "Saruhanogulları ve Mevlevilik", Tarih'in İçinde Manisa, Manisa 2006, s. 58'deki 29 nolu dipnottan naklen "Arapça vakfiyenin şimdiye kadar bilinmeyen tam bir nüshası, 1575 tarihli Saruhan Sancağı Vakıf Defteri içinde yer almaktadır. Buradaki vakfiye yeniden tasdik edilmiştir. (TK, TD, nr. 544, vr. 10 b). Vakfiye geniş bir özet halinde Ç. Uluçay (Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar, İstanbul 1940, I, 34-36) ve kısmen İ. Gökçen (Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar, İstanbul 1946, I, 184-189) tarafından verilmiştir."

² Emecen, a.g.m., s. 58-59; Sezai Küçük, "Manisa Mevlevihanesi", Manisa Araştırmaları 2, Manisa 2002, s. 15-17.

Mesnevî'yi okuyacak güzel sesli iki hanende, yemek işi için ise bir vekilharç ve bir aşçı görev yapacaktı. Buna göre vazifeli sayısı on kişiydi. Bütün mahsulü ve gelirleri kontrol ve sarf etmek şeyhin yetkisindedir. Her ikinci namazı zamanı bir defa yemek pişirilir, fakir-zengin, misafir herkese dağıtılır, eğer kifayet ederse her Cuma gecesi yarım kile beyaz pirinçten günümüzde "Özbek Pilavı" dediğimiz pilav pişirilirdi³.

Mimari yapıya gelince, Mevlevihane'nin kitabesi günümüze kalmamıştır. Evliya Çelebi Manisa'ya geldiğinde Mevlevihane'yi de ziyaret ederek bizlere şu bilgiyi aktarır:

"Ve şehrin şark tarafında bir mürtefi' mesire-gâh, bir de astâne-i Hazret-i Mevlânâ vardır. Acayip teferrüc-gâh Mevlevîhânedir. Bîmârhânesi ve müte'addid fukarâ hücreleri ile ma'mûrdur. ... âbı, havası lâtif, bâğ-ı irem misâl bir kân-ı dervîşân yeridir. Cümle şehir andan nümâyândır. Ve kapusu üzere târihi budur."

امر بعمارت هذه الزاوية المباركة الاسحاقية

الامير العادل المظفر المنصور اسحق ابن الياس سنة سبعين و سبعمائة

وعامه العبد الفقير الى الله الغنى المحتاج عثمان بن امة الله⁴

Kitabeye göre yapı H. 770 M. 1368-69 yıllarında yapılmıştır. Mimarı Emetullah b. Osman'dır. Kitabede her ne kadar Osman b. Emetullah yazsa da şu an sağlam ve mevcut olan Ulu Cami kitabesinde mimarımızın adı Emetullah b. Osman'dır.

Manisa'da Mevlevi kültürünün yerleşmesi sonucunda, Osmanlı döneminde de Mevlevihâne işlevini sürdürmüş, 1664, 1665, 1681 ve 1694 yıllarında onarılmıştır. Bu onarım kayıtlarına göre;

"mevlevihanede bir mescid, kubbeli orta sofalı, ahşab (ceviz) döşemeli, kalem işleriyle süslenmiş bir semâhane, bir mütrib yeri, alt katta bir şeyh odası, 6 derviş

³ Emecen, a.g.m., s. 59-60.

⁴ Emere bi imâreti hâzihi'z-zâviyeti'l-mübâreketi'l-İshâkiyye
El-emîrî'l-âdil el-muzaffer el-mansûr İshak bin İlyas. Sene seb'in ve seb'a miye
El-'Âmerihü'l-fakir ila'llâhi'l-ganiyy el-muhtâc Osmân bin Emetullah.

hiücresi, doğusunda ocaklı bir matbah ve kiler, hela ve ahşab kapılar bulunduğu, ayrıca dışarıda kiremit örtülü bir terasın yer aldığı”⁵ tespit edilmiştir.

1870’li yıllarda Nakipzade Mustafa Şefik Efendi, dergâhı şehir merkezine indirmiştir.

1870’lerden sonra boşaltılan Mevlevihane 1940’lardan sonra hızlı bir şekilde harap olmaya başlamıştır. Mevlevihane ancak 1961-1962’ de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Y. Mimar Süreyya Yücel’e ilk restorasyonu yaptırmıştır. Çeşitli aralıklarla sürdürülen ve 1982’de tamamlanan bu restorasyon çalışmalarında yıkılmış olan beden duvarları, orta kubbe, diğer tavan kısımları ile son cemaat yerinin örtüsü ve direkleri yapılmıştır. Asli hüviyetiyle bağdaşmayan kötü restorasyonlar geçirmiş olan Mevlevihane üst kat döşemesi ihya edilmediğinden şimdi -üst katta- bir oda kullanılamamakta, atıl halde beklemektedir.

Mevlevilik tarihinde önemli bir yere sahip olan Manisa Mevlevihâne’si, Afyonkarahisar ve Halep Mevlevihâneleriyle birlikte, Konya Dergâhından sonra gelen önem sırasına göre II. Mevlevihane konumundadır.

Yapı 1983-1992 yılları arasında Manisa Müzesi İslami Mezar Taşları ve Kitabeler Seksiyonu olarak kullanılmış, 1995 yılında Vakıflar Müdürlüğü’nden Celal Bayar Üniversitesi’ne devr olunan bina 1999-2001 yılları arasında üniversite tarafından yeniden restore edilmiştir.

İkinci Mevlevihane

Yeni Manisa Mevlevîhanesi, Manisa il merkezi Adakale mahallesindeki Ali Bey Camii avlusuna bitişik, kuzeybatıdan güneybatıya doğru yükselen yaklaşık 1100 m²’lik üçgen sekinde meyilli bir arsa üzerine kurulmuştur. Arsa batı tarafından Ali Bey Camii ve geniş bahçeli arsası, kuzeyden Demirtaş, güneydoğudan Dönertaş ve Çırpıcı sokakları ile sınırlanmıştır⁶.

“Yeni” veya İkinci Manisa Mevlevîhanesi, Saruhanoğulları devrine ait, “Eski” veya Birinci Manisa Mevlevîhânesi’nin bir devamı olarak kabul edilmiş ve önemli

⁵ Barihüda Tanrıkorur, “Manisa Mevlevihanesinin Restorasyonu Tenkid ve Teklif”, Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı, İstanbul 1995, s. 337.

⁶ Ş. Barihüda Tanrıkorur, “İkinci Manisa Mevlevihanesi”, Sûfi Araştırmaları - Sufi Studies S. 6 s. 39

bir Mevlevî âsitane statüsündeydi. Osmanlıların son döneminde en önemli Konya Çelebileri'nin büyük bir kısmı bu âsitâneneden yetiştiği için, Konya Dergâhı ile Karahisâr-ı Sâhib Mevlevîhanesi'nden hemen sonraki on beş âsitane içinde en önemli merkez sayılmıştır. Yani Mevlevîhaneler Gölpınarlı'ya göre, 18. yüzyıldan itibaren Konya Çelebi makamına geçecek olan çelebi, önce Manisa'ya şeyh tayin edilmiş ve böylece mevlevîhane son dönem Konya Çelebileri için ayrı bir önem kazanmıştır. 19. yüzyılda da Mevlânâ Dergâhı'nda Çelebi makamına geçecek olanlar daha önce buraya şeyh olarak gönderilirdi: Müstakbel Konya Çelebileri burada hem ilk şeyhlik tecrübelerini geçirir hem de -Osmanlılarda âdet olduğu üzere- sancak beyi olarak Manisa'ya gönderilen müstakbel padişahlarla daha şehzadelikleri sırasında tanışıklık ve dostluk kurarlardı. Bu yüzden, son dönemin en önemli Konya Çelebileri'nin büyük bir kısmı bu âsitâneneden yetişmiş oluyordu (meselâ Konya Mevlânâ Dergâhı'nın 27. postnişini İbrahim Fahreddin Çelebi, Konya'nın 29. postnişini Abdülvahid Çelebi ile Mevlânâ Dergâhı'nın 30. ve son postnişini Abdülhalim Çelebi daha önce II. Manisa Mevlevîhânesi'nin postnişinlik makamında bulunmuşlardır⁷.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Anamın Kitabı* adlı eserinde çocukluk hatıralarının geçtiği Mevlevîhane burasıdır:

“mevlevîhanenin şehir içine naklinin amacı, 19. yüzyılda artık iyice gelişmiş olan Manisa şehrinin ortasında, halkın içinde bulunmak ve böylece daha çok ilgi çekmektir. 1884-1928 tarihleri arasında yaşayan M. Nuri Yörükoğlu'na göre ise ağır ve şişman olan Mustafa Şefik Efendi, yaşlanıncaya kadar eski mevlevîhanenin bulunduğu yüksek tepeye kadar çıkmak için bir yorgunluk bile duymazdı. Ancak ihtiyarladığında eski mevlevîhaneye gitmekte hayli zorlandığı için, şehirdeki son Mevlevîhâne'nin bulunduğu mahalli satın alarak yeni bir Mevlevîhâne yaptırmıştır. Böylece dedegânın oraya gelmesine sebep olmuş ve vefat edince hürmeten kendi namına Mevlevîhane dâhilinde yapılan türbeye defnedilmiştir. Yeni Mevlevîhâne'nin bina yerleşim düzeni ile ilk mevlevîhâneninki karşılaştırıldığında ortaya çıkan farktan hareketle ilk mevlevîhânenin mimarî düzeninin Mevlevîlerce pek fazla tatminkâr bulunmadığı kanaati bizde oluşmaktadır”⁸.

⁷ Barihüda a.g.m. s. 33

⁸ Barihüda a.g.m. s. 35-36

MEVLEVİHANELERİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Birinci Mevlevihane

1995 yılında Vakıflar Müdürlüğünden Celal Bayar Üniversitesi'ne devr olunan bina 1999-2001 yılları arasında üniversite tarafından yeniden restore edilmiştir. Yapı asli mimarisine kavuşmuş mudur, bunu söylemek çok zordur. 2001 yılındaki restorasyondan sonra yapı Prof. Dr. Nezih Demirkent Kütüphanesi adıyla hizmete girmiştir. İki yıl boyunca kütüphane sıfatından ziyade bir kültür merkezi olarak hizmete devam etmiştir. Bendenizin binarın müdürlüğünü yaptığı bu yıllarda uluslararası ve ulusal sempozyumlar; sergiler ve konserlere ev sahipliği yapan bu eser, 2003 yılı başından 2005 yazına kadar işlevsiz kalmıştır. 2005 yılı ortalarından itibaren Manisa ve Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde **Manisa Mevlevihanesi Etnografya Müzesi** haline dönüştürülerek halkın ziyaretine açılmıştır.

Açılmıştır açılmasına ama bir takım eksiklikler ve düzensizlikler oranın bir göz doldurma gayesiyle düzenlendiği kanaatini uyandırmaktadır. Hani bir fıkra vardır adamın biri bir hocanın yanına gider "Hocam benim bu olayda bir hatam var;

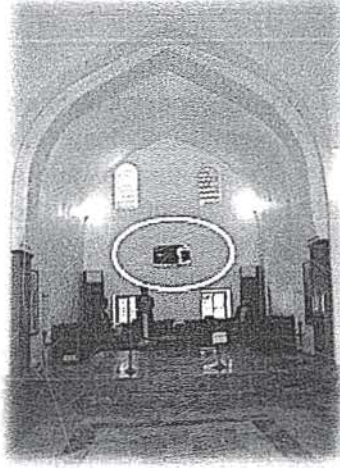
Bir veli vardı Allah'tan kız evlat istedi, Allah ona istediğini verdiğinde dağdan atarak kurban etmek istemişti. Azrail de Cehennemden o çocuğa diyet olarak bir keçi getirmişti. Bu hikâyenin neresinde yanlışım var?

deyince hoca:

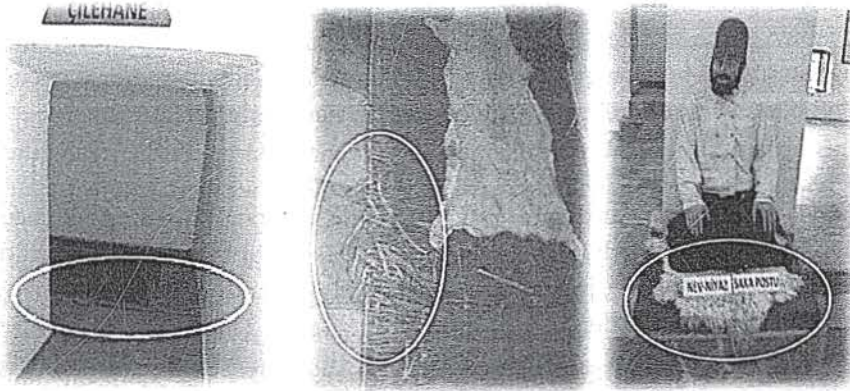
-A evladım o veli değildi peygamberdi, kız çocuk değil erkek çocuk istedi, Dağdan atmadı bıçakla kesmeye kalktı, Azrail değil Cebrail'di, Cehennemden değil cennettendi, keçi değil koyundu. Ben senin hangi yanlışını düzelteyim. der.

Mevlevihane'nin düzeninde o kadar çok yanlış var ki insan hangi yanlışını anlatayım diye tereddütte kalıyor.

Mevlevihane'ye girince zeminin hamam gibi mermerle kaplandığını görürsünüz ve hemen karşınızda mihrap yerinde, günümüz oyun havası niteliğindeki sözde ilahilerin neyle çalındığı bir LED TV sizi karşılar. Tarihi binarın içi saten alçıyla perdahlanmış ve açık mavi renkte plastik boya ile badana edilmiştir.

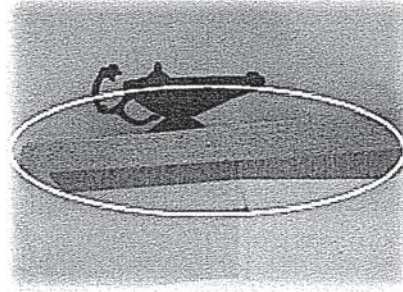
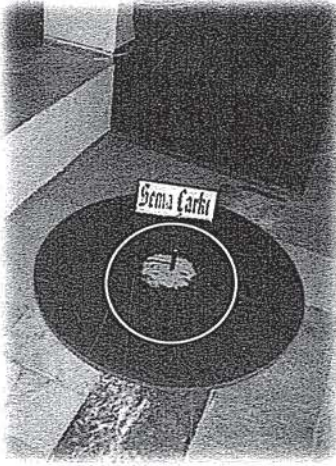

Çilehane olarak tanıtılan derviş hücrelerinde, yerlere pörsümüş, fersûde hasırlar atılmış... Değiştirilmesi için durum yöneticiye aksettirildiğinde "Bunlar daha iyi. Mekâna nostaljik bir hava katıyor." denmiş ve hiç ilgilenilmemiştir.

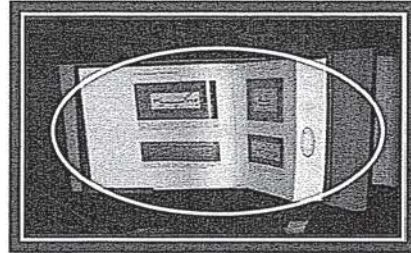
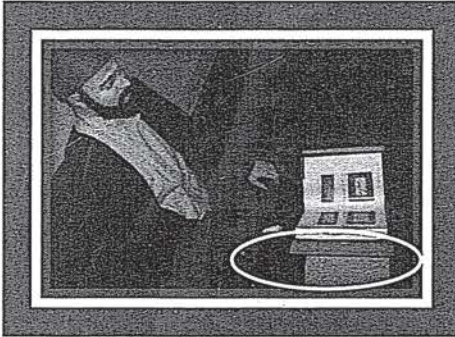

Nev-niyaz postunda oturan kişinin post rengi beyazdır. Mevlevî geleneğinde bu postun renginin siyah olması gerektiği ilgilere defaatle duyurulmuşsa da değiştirilmemiştir.

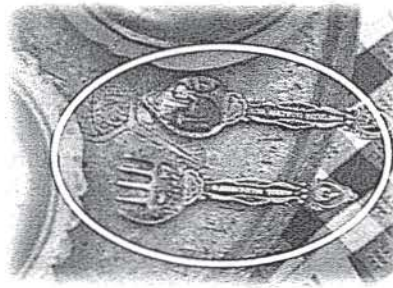
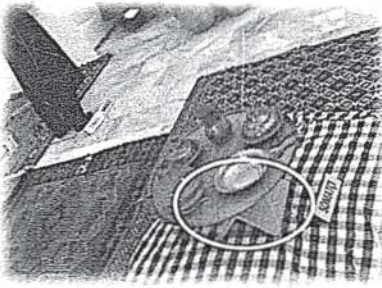
Sema tahtası denilen tablanın üzerine 15 m.m.'lik inşaat demiri ile sema çivisi yapılmıştır. Söylenilmesine rağmen değiştirilmemiştir. Duvarlara günümüzde kullanılan bir malzeme olan MDF LAM ile raf yapılmıştır.

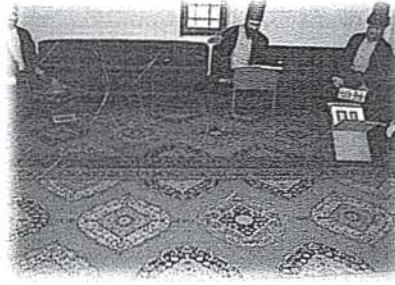
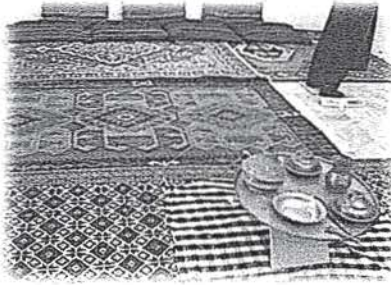
Mesnevihanın önüne yeni yazı bir kitap konmuştur. Bu kitabın yerinde daha önce -sıkı durun muhterem dinleyiciler- Gorki'nin "Ana" romanının Eski harfli baskısı konmuş; durum yöneticiye söylendiği zaman kabul etmemiş, fakat gördükten sonra değiştirmek zorunda kalmıştır ki bu da yöneticinin orayla pek ilgilenmediğini göstermektedir. Şimdi Mesnevihanın önünde Muhterem Uğur Derman Beyin 65. Yaşı münasebetiyle hazırlanan Armağan kitap durmakta... Açık duran sayfa çok ibret-âmîzdür; sayfanın üstünde "Bu da geçer Yâ Hû" yazısı vardır.

Matbahta Somat sinisinin altı sunta kaplama sehpa; sofraya konan kaşık ve çatal yerine, duvarlara süs olarak asılmak gayesiyle imal edilen ve saplarında "YA HAZRETİ MEVLANA" ile "HAMDİM PİŞTİM YANDIM" yazıları bulunan, Hz. Mevlana figürlü objeler konmuştur. Görenler "Acaba Mevleviler bu kaşık çatala mı yemek yiyorlardı..." zehabına kapılacaklar...

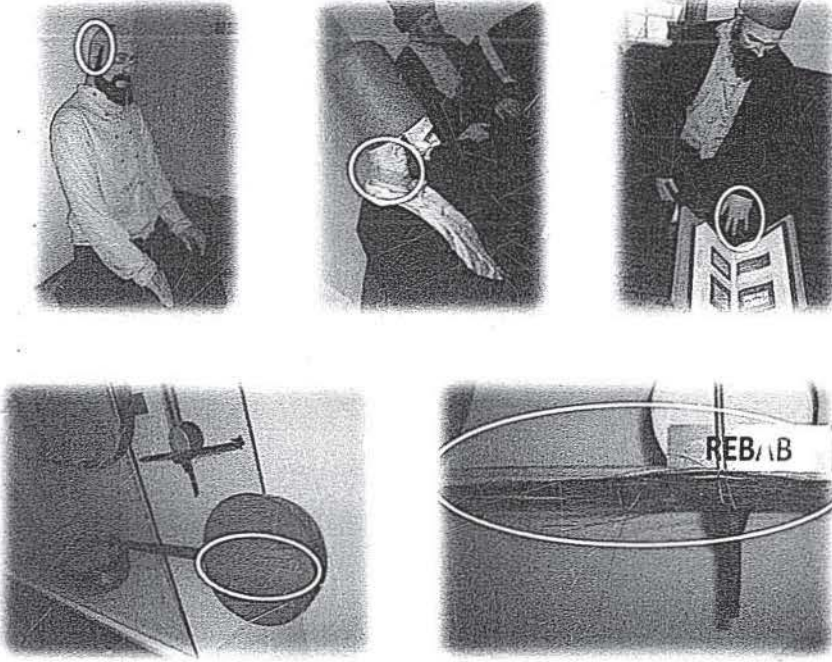
Halıcılık diyarı olan, Demirci, Yunt dağı, Gördes gibi halı çeşitlerine sahip, saraya Gördes'ten halılar gönderen Manisa'da, Mevlevîhâne'ye sergi olarak günümüzde dokunmuş, pespaye 5. sınıf makine halıları ve fabrikasyon kilimler yerlere yayılmıştır

Heykel manken objeler kırılmış, dağılmış, kıyafetleri bozulmuş bir haldedir.

İkinci Mevlevihane

Yeni dergâh Cumhuriyetin ilanından sonra Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla 1933'te, Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün mülkiyetine geçmiştir. Vakıflar &daresi mevlevîhaneyi 100 bin liraya satmış ve alan kişi de matbah-ı serîf dışındaki bütün bölümleri yıkmıştır. Manzumeden 1995'e kadar kalanlar sadece arka giriş, matbah-ı serîf, havuz, semâhanenin beden duvar kalıntıları ve bu duvarların üzerinde bulunduğu setten ibaretti. Mevlevîhaneyi Ağustos 1987'deki ilk ziyaretimizden Aralık 1995'teki ziyaretimize kadar, terk edilmiş matbah-ı serîf, içi degistirilerek ev olarak kullanıldığını gördük. der Bari huda hanım. 2000 yılında ise Belediye Başkanı Adil Aygöl döneminde kalan matbah kısmı da hâk ile yeksan edilerek Mevlevihane yerine park yapılmıştır.

TEKLİFLER

Birinci Mevlevîhâne

Şimdiye kadar gördüğü çok çok kötü restorasyonlar neticesinde Mevlevîhâne sadece dış yapı olarak eski bir yapı görünümündedir. Öncelikle işin ehli olan kişilerce yeniden bir restorasyon geçirmesi gerekmektedir.

Mevlevilik tarihinde önemli bir yere hâiz Mevlevîhâne, UNESCO tarafından Kültürel Miras olarak kabul edilen Mevlevîliğin, Türkiye denetçisi olan **Uluslararası Mevlâna Vakfı** kontrolünde yeniden “Yaşayan Mevlevîhâne” statüsüne kavuşturularak âtil halden kurtarılmalıdır.

İkinci Mevlevihane

Yapı olarak Samsun Mevlevîhânesi’ne benzeyen II. Manisa Mevlevîhânesi tekrar inşa edile bilinir ve burası da yukarıda arz edilen şartlarda “Yaşayan Mevlevîhâne” olarak eski günlerine kavuşturula bilinir.

KAYNAKÇA

Emecen, Feridun, “Saruhanogulları ve Mevlevilik”, *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa 2006, s. 58

Küçük, Sezai, “Manisa Mevlevihanesi”, *Manisa Araştırmaları-2*, Manisa 2002, s. 15-17.

Tanrıkorur, Barihüda, “Manisa Mevlevihanesinin Restorasyonu Tenkid ve Teklif”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 337. (331- Tanrıkorur, Ş. Barihüda- “İkinci Manisa Mevlevihanesi”, *Sûfî Araştırmaları - Sufi Studies*, S. 6 s. 39.